

S'URTIMA PAGHE DE LIANORA

Testu de Màriu A. Sanna

In sa tzitade de Aristanis, intro de su Palatzu de sos Giùighes de s'Arbarèe, su 7 de ghenàrgiu de s'annu de su Signore 1388 s'agataiant sètzidos a inghìriu de una mesa manna manna sa Giuighissa o Reina donna Lianora de Arbarèe, Linardu su pìscamu de Santa Justa e Comita Panza su Primu Notòriu de su Rennu de s'Arbarèe.

Lianora non b'aiat dormidu pro totu sa note, ca fiat istada pensamentosa, ma a sa fine aiat sighidu su consìgiu de cussu probu òmine de Linardu: "Donnu Giuanne de Aragona no est unu re chi amat sas tratativas, est unu sordadu e est balente puru, duncas est mègius a chircare sa paghe".

Su notòriu Comita Panza aiat traballadu totu sa note, aiat leadu in manu sa paghe de su 1386 intre de donna Lianora e donnu Pedru IV de Aragona e aiat cunvocadu pro su bortaedie totu sos notòrios de sa cantzelleria de su Giudicadu: depiant èssere prontos a andare a sas biddas a cabu de sas curadorias pro collire sas firmas de sos Sìndigos, de sos Castellanos, de sos Majores de Bidda e de sos abitanti: depiat èssere unu traballu lestru e bene fatu, pro custu aiat aprontadu un'ischema de sos documentos.

A pustis de s'addòbiu de su mangianu, donna Lianora aiat detzisu pro contu de su fìgiu suo Mariane V de nàrrere chi eja a sa paghe cun donnu Giuanne de Aragona chi connoschiat dae cando fiat minoredda.

Comita Panza fiat arribadu in sa sala in ue l'isetaiant totu sos notòrios de sa cantzelleria giudicale: in mesu a custu fiotu de gente, b'aiat unu giòvanu notòriu chi beniat dae sa bidda de Gulusò de sa curadoria de su Montagudu: si naraiat Giuanne de Altana.

Pro cantu podiat èssere possibile difatis Comita Panza aiat detzisu de imbiare sos notòrios in sa curadoria in ue fiant nàschidos e pàschidos. Pro cussu, cando aiat apelladu sa curadoria de su Montagudu, aiat naradu deretu: a su casteddu de sa curadoria de Montagudu b'at a andare su notòriu giòvanu Giuanne de Altana.

Giuanne de Altana aiat leadu unu caddu mùrinu e fiat partidu deretu, sena pèrdere tempus: sa curadoria de su Montagudu fiat una de

cussas prus a tesu dae Aristanis, tocaiat de sighire totu s'andala de su frùmene Tirsu e, una borta imbàtidos a su Gotzeanu a curtzu a sa bidda de Osidda, pigare pro unu caminu pedrosu chi passende in suta de su Monte Lerno e in suta de sas biddas de Pazata e Batiffe arribaiat a Otieri. Inie l'isetaiat Fulcu de Sù, su sèdigu e procuradore de sa tzitade e de sa contrada de su Montagudu depiat imbiare sos ligados suos a sas biddas.

Tres dies b'aiat postu Giuanne de Altana pro imbàtere a Otieri, in suta de s'abba e passende in mesu de sos campos de Otzan e de Illoray chi fiant impischinados. Solu sa segunda die si fiat pasadu pro carchi ora in Su Burgu, inue aiat cambiadu su caddu, e cun unu caddu nieddu fiat intradu in Otieri a pustis de àere bidu sa bidda sua dae tesu dae sos montes de Pazata.

Fulcus de Sù fiat un'òmine mannu mannu e de coro bonu, teniat 55 annos, fiat istadu amigu e aiat gherradu paris cun su babbu de Lianora Mariane IV. Cando aiat bidu arribende a cussu gulusoinu chi connoschiat bene, l'aiat deretu cumbidadu a gustare paris, e aiat in pagas oras organizadu belle che totu: s'incràs a mangianu chito 17 de sos sordados suos fiant partidos pro sas 17 biddas de sa curadoria.

In Onanie fiat unu mangianu fritu, cussu 12 de ghennàrgiu de su 1388. Furicu Secche, retore de sa crèsia de Santu Pedru, si nche fiat cancaradu in su tretu de sas domos pòberas e minoreddas dae sa bidda a sa crèsia. Aiat bidu unu sordadu pighende dae su caminu chi beniat dae Sorefai e dae Bitzi, e su sordadu aiat dimandadu deretu in ue podiat agatare su Majore de Bidda Frantziscu de Lacon.

Frantziscu de Lacon no istaiat bene, cussu mangianu: teniat fritu e dolores in totu sa carena. Sa mugere sua Elene bi l'aiat naradu: Frantzi'... ses betzu!"

Frantziscu, Majore de sa bidda de Onanie, non fiat onaniesu. S'erèntzia sua beniat dae su Logudoro, in ue sos mannos suos fiant istados Giùighes. Issu peroe si fiat cojuadu cun un'onaniesa, Elene Deyana. Frantziscu fiat istadu pro annos meda unu sordadu de su

Giùighe Mariane IV de Arbarèe, fiat istadu 10 annos in su casteddu de su Montagudu e, sigamente aiat imparadu a iscrìere e a lèghere, su castellanu Mariane de Iscanu aiat detzisu de l'imbiare comente cumandante de una chedda de sordados suos a sas làcanas cun su chi unu tempus fiat su Giudicadu de Gaddura.

Fiat istadu in Bitzi, e una die in sa festa de Santu Giorgi de Dure aiat connotu a Elene Deyana, sa sorre galana e istudiada de Istèvene, un'àteru sordadu onaniesu.

De Onanie a Frantziscu no li praghiat sa mugere ebbia: si nche fiat intesu dae sa prima borta chi fiat bènnidu comente unu chi fiat nàschidu e pàschidu in sa bidda. Luego aiat conchistadu s'istima de sa gente, aiat lassadu paris cun su connadu sa carriera militare e aiat atzetadu de diventare su Majore de Bidda, cun una chedda de sos òmines prus balentes e istruidos de sa bidda.

Sa domo de Frantziscu de Lacon fiat a mesu caminu intre de sa funtana Manna e de sa funtana de Josso de Onanie.

Su sordadu aiat tocadu a sa gianna de sa domo de Frantziscu de Lacon, fiat istada Elene a abèrrere e a nàrrere: "Ite b'at?"

Frantziscu si nche fiat pesadu dae su letu deretu e aiat dimandadu a su sordadu ite fiat capitadu: su sordadu aiat contadu s'òrdine chi aiat àpidu dae Fulcu de Su e dae Giuanne de Altana: "Sa die de su 18 depides èssere in Otieri, ca b'at de firmare sa paghe chi cheret donna Lianora sa signora nostra. Depides cunvocare sa Corona de sa Bidda e detzidere si andat bene o puru nono."

A bortaedie Frantziscu de Lacon aiat incumentzadu a inghiriare peri sa bidda pro nàrrere a sas mugeres de sos Juratos chi s'incràs a s'arbèschida cheriat addobiare a totu sos giurados e a sos àteros probòmines intro de sa crèsia de Santu Pedru.

S'incràs sos giurados de Onanie e probòmines suos fiant totu intro de sa crèsia de Santu Pedru.

Guantinu Picale fiat unu massaju gasi comente Ioanne de Logu; Georgi Sanna fiat de sa bidda lacanante de Dure ma si fiat cojuadu in

Onanie in ue faghiat su pastore; Pedru de Serra fiat de Aristanis e fiat istadu unu de sos cadderis de Mariane de Arbarèe e como fiat mastru ferreri; Ioanne de Logu fiat unu mastru de linna. Sos àteros òmines addobiados in sa crèsia de Santu Pedru fiant sos betzos de Onanie e sos chi ischiant iscriere: Comita de Serra, frade de su giuradu Pedru, fiat unu pastore e fiat arribadu dae su Campidanu de Milis ca inoghe b'aiat pàsculos bonos; Pedru e Antoni De Logu fiant frades, fiant pastores e tenende prus de 60 annos fiant sos prus betzos de sa bidda; Pedru Seche e Nicolau Corbu fiant imbetze òmines de 40 annos, su primu fiat istadu Majore de sos Basones e su segundu Majore de Silva, duncas aiant ghiadu pro annos meda sa chedda de persones onaniesas chi depiant bardiare sos caddos e su padente de su sartu de Onanie.

Frantziscu de Lacon aiat torrada a nàrrere a sos Giurados e a sos probòmines de sa bidda de Onanie si fiant de acordu a firmare pro contu de sa bidda sa paghe in Otieri. Totus aiant naradu chi emmo, ca fiant istracos de gherras, carestias e tempos feos.

A s'arbèschida de sa die de su 15 aiant mòvidu pro andare a Otieri, in ue in su bortaedie de sa die de su 18 aiant sutascritu pro sa bidda issoro sa paghe chi Giuanne de Altana, giòvanu notòriu de Gulusò, lis aiat lèghidu:

“Frantziscu de Lacon Majore de sa Bidda de Onanie, cun sos Giurados tuos e cun sos probòmines de sa bidda, seis de acordu bois de sutascriere sa paghe chi donna Lianora in nòmine de su figiu suo Mariane V e, pro voluntade de su Signore Nostru Deus, Reina de su Rennu de Arbarèe, cheret fàghere cun donnu Giuanne de Aragona, Rei de s'Aragona”?

Totu sos òmines onaniesos aiant naradu deretu: “Cherimus sa paghe!” Posca aiant saludadu su castellanu, su Majore de sa Bidda de Otieri, su notòriu Giuanne de Altana e paris cun sos òmines de sas biddas lacanantes de Bitzi, Sorefai e Dure fiant torrados in sos tretos issoro.

Elene Deyana aiat isetadu totu sa die sa torrada de maridu suo, e cando fiat arribadu aiat dimandadu: "E tando, ite nde pensas Frantzì... At a durare custa paghe?"

E Frantziscu aiat rispostu: "Deo ispero chi emmo, ca si nono pro fìgios nostros non b'at a àere unu cras comente òmines l'iberos. Deo conosco sos catalanos, b'apo gherradu contra: non sunt malos de ànimu, sunt istracos issos puru de sas gherras. Jayme, su catalanu chi apo fatu presoneri in una cuntierra m'aiat contadu chi non b'at familia catalana chi apat àpidu unu mortu in sa conchista de sa Sardigna, ma su re issoro narat chi sa Sardigna est istada dada a s'Aragona pro voluntade de su Paba e de Deus". Narat: "Nois catalanos semus che a bois sardos: pòberos e obligados dae su re de Aragona a gherrare, solu chi bois gherrades pro defensare sas terras bostras, nois pro las conchistare, pro sos nòbiles catalanos e pro sos hidalgos chi cherent agatare inoghe sa sorte bona pro diventare ricos".

E Frantziscu, pompiende su sole chi beniat a s'iscurigada dae sos montes de Bitzi e de Orune, aiat naradu a Elene cun tristura manna: "Sunt tempos malos Ele', nois semus pagos e semus in gherra dae 40 annos... Babbu meu aiat gherradu cun donnu Mariane in "*Aidu de Turdu*" contra de sos Doria, pro agiudare sos catalanos. A pustis de carchi annu, imbetze, fiat mortu gherrende contra de sos catalanos in sa bidda brusiada de Rebeccu. Deo apo leadu sa virga sardisca in manu cando tenia 11 annos e dae tando, fintzas a pagos annos como, apo gherradu semper. So istracu. In Onanie apo agatadu sa paghe, ma sa dimanda mia est: "Cantu at a durare? Cale at a èssere su cras pro fìgios nostros?"

Elene puru fiat intrada in tristura e aiat naradu: "At a èssere comente Deus cheret, ma Santu Pedru e Sant'Elene ant a amparare sa bidda de Onanie".

"Amen!" Aiat naradu Frantziscu de Lacon!